

Руденко О.В.

кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри книжкової графіки і дизайну
друкованої продукції Української академії
друкарства

ДІЯЛЬНІСТЬ ЯНА БОЛОЗА АНТОНЕВИЧА У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

***Анотація.** Розглядається педагогічна та наукова праця польського мистецтвознавця вірменського походження Яна Болоза Антоневи́ча у львівському університеті 1893-1922 р.р. береться до уваги його багаторічна професорська діяльність в стінах університету, дидактичний та інтелектуальний доробок. Відзначено вагомий вплив, який мала особистість Антоневи́ча на студентів та на формування львівської школи мистецтвознавства.*

***Ключові слова:** мистецтвознавство, педагог, художник, образ, творчість, мистецтво.*

***Аннотация.** Руденко О.В. Деятельность Яна Болоза Антоневи́ча во львовском университете. Рассматривается педагогическая и научная деятельность польского искусствоведа, армянского происхождения Яна Болоза Антоневи́ча во львовском университете 1898-1922 г.г. Принимается во внимание его многолетняя профессорская деятельность в стенах университета, дидактическое и интеллектуальное наследие. Отмечено значительное влияние личности Антоневи́ча на студентов и на формирование львовской школы искусствоведения.*

***Ключевые слова:** искусствоведение, педагог, художник, образ, творчество, искусство.*

***Anotation.** Rudenko O.V. Professor Jan Boloz-Antoniewicz: Career and Heritage at Lviv University. The article examines the pedagogical and scholarly work of Jan Boloz-Antoniewicz, a Polish art critic of Armenian descent, at the Lviv University in 1893-1922. The professor's continuous service for the University is being studied, and his didactic and intellectual works are highlighted. The research underlines the considerable impact his personality made on the students and on the formation of the Lviv art school.*

***Keywords:** art history, educator, artist, image, creativity and art.*

Постановка проблеми і мета. Видатною особистістю польської історії мистецтва є мистецтвознавець вірменського походження Ян Болоз Антоневи́ч. Він був першим керівником кафедри новітньої історії мистецтва у львівському університеті, відкритої наприкінці ХХ ст., віддав її створенню і розбудові майже тридцять років своєї діяльності (1893-1922 р.р.). Надзвичайно актуальності ця тема набуває в наш час, коли відкриваються нові аспекти польської та української культури та їх взаємодія на території Західної України. Йдеться про створення та розвиток львівської мистецтвознавчої школи в першій половині ХХ століття, початок якій дали визначні особистості, чільне місце серед яких займає постать Яна Болоза Антоневи́ча. Він був вихідцем з цих земель і належав до давнього шляхетського роду, який мав володіння під Бучачем. Його предки, як і багато інших вірменських родин, осіли в Галичині, тікаючи від переслідувань з власної батьківщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана тема не достатньо висвітлена в українській науці, а існуючі праці належать полякам. Серед відомих дослідників спадщини Антоневи́ча виділяються В. Подляха [1], К. Півоцький [2], А. Малкевич [3] та М. Бриль [4], які розглядають науковий спадок професора в контексті розвитку європейського мистецтвознавства та світових тенденцій. В цій статті хотів би звернути увагу на дидактичну діяльність історика мистецтва, дослідницький характер мистецтвознавчих розвідок, оригінальні підходи у методі навчання та подачі лекційного матеріалу. Різномічні аспекти в поглядах на доробок Антоневи́ча показують його не тільки як визначного науковця, але неординарну, творчу особистість здатну швидко мислити і робити належні висновки. Він був професором історії мистецтва, якого рідко можна було зустріти в інших Європейських університетах, надзвичайно талановитим педагогом, вмів цікаво розповідати, дискутувати і захоплювати студентів.

Результати досліджень. Ян Болоз Антоневи́ч здобув всебічну освіту, навчаючись в тогочасній Австро-угорській імперії та за кордоном. Перебуваючи в Кракові, Вроцлаві, Венеції чи Мюнхені, він завжди мріяв повернутися до рідних сторін в Галичині. Спочатку, виконуючи волю батьків, навчався на правничому та філософському факультетах Ягеллонського університету. Та вже тоді його все більше цікавить гуманістика, яку він опановує під керівництвом проф. Тарнавського. 1880 року в Кракові здобуває ступінь доктора на основі наукової роботи „Über die Entstehung des Schillerschen Demetrius”. На стажування виїжджає до Вроцлава та Мюнхена, де в коло його захоплення входить романська та германська література. Любов до філології суттєво впливає на методи дослідження професора, особливо коли розглядаються твори образотворчого мистецтва та методологічні основи їх інтерпретації. В 1884-1890 роках подорожує по Німеччині та Італії, де ознайомлюється з творами світового мистецтва, а також захоплюється філософією та музикою Вагнера. Шедеври італійських майстрів епохи ренесансу вражають його чутливе серце і він буде повертатися сюди, ще не раз, захоплюючи пізніше до того своїх студентів.

Болос Антоневи́ч мріє про працю філолога, але вакансій ані в Краківському ані у Львівському

Надійшла до редакції 22.12.2012

університеті немає. Та 1892 року відкривається перша кафедра новітнього мистецтва у Львівському Університеті, про яку ведуться розмови ще з 1889 року. Владислав Лозинський, якому раніше пропонували очолити кафедру, відмовився від пропозиції, але побачив у Антоневиці гідного кандидата, який міг би з цим завданням справитися [4, с. 11]. 1893 року Болоз Антоневиц, після роздумів та вагань використовує шансе, який дає йому доля, приймає запрошення і очолює кафедру на посаді професора надзвичайного. В 1898 році отримує звання професора звичайного і на основі своєї кафедри розбудовує Інститут історії мистецтва, залучаючи найновіші здобутки світової культури. Його педагогічна кар'єра швидко зростає і він аж до виходу на пенсію в 1922 році буде займатися вихованням науковців та піклуватися про їх високий рівень. Антоневиц був молодим духом та переповненим новими ідеями, тому серед студентів «шістдесятилітній професор з тридцятирічним стажем завжди виглядав зі всіх наймолодшим» [5, с. 206].

Професора поважали не тільки як людину шляхетної вдачі, але і як непересічного науковця та педагога. Його учень Мечислав Третер відзначав, що таких креативних вчителів справді небагато є в університетах цілого світу, тому, що він був «живим запереченням всілякого «професорства», практично у всіх відношеннях» [6, с. 688]. Колега професора, Леон Пінінський, у своїх спогадах підкреслює, що Антоневиц був людиною винятковою та оригінальною «надзвичайним і особливим, справді унікальним, але при тому, беззаперечно, неперевершеним вчителем» [5, с. 205]. Що ж так вражало в методі навчання Антоневица?

Передовсім, слід підкреслити особливий спосіб викладання професора. Він не заготовляв конспектів, за допомогою яких міг би провадити заняття впродовж багатьох років. До кожної лекції професор мав особливий творчий підхід і неповторно імпровізував. Сидячи в аудиторії за порожнім столом, без жодних нотаток, як ерудит, розповідав про картини, які при допомозі проектора демонстрував на екрані, доповнюючи візуальні образи «вишуканою мовою, пересипаною дотепами, то короткими, уривчастими реченнями, то цілими тирадами, у швидкому, нервовому темпі» [6, с. 688]. Таких знань не можна було почерпнути із будь-якого підручника, адже вони звучали в аудиторії тільки один раз.

Професор мав неабиякий талант промовця, вмів психологічно захопити слухача та спонукати до переосмислення маловідомих фактів. Він добре вмів оперувати словом і його лекції часто виходили за рамки анонсованої теми. Як підкреслював Зигмунт Батовський, професор був «одним з найвідоміших майстрів живого, кунштовного слова, приковує слухача стрімкими, сповненими глибокого змісту реченнями» [7, с. 10]. Владислав Козіцький згадує, що Антоневиц навчав майже в античному, платонівському розумінні – де ідея вчителя стає духовним одкровенням для учня. Професор інколи так захоплювався, що «зал для лекцій перетворювався на святилище, в якому відбувалося піднесене містерійне поєднання душі вчителя з душею учня у спільному злеті до світів, відкритих в блискавичному ясновидінні» [8, с. 5]. З тих лекцій студент виходив із захопленням та любов'ю до мистецтва.

Ян Болоз Антоневиц завдання викладача вбачав не в тому, щоб навчити студента певних дат, змусити завчити конкретні факти, чи переказати зміст картин, він захоплював слухача темою і, тим самим, спонукав працювати з текстами та візуальними творами, робити висновки. Вмів зацікавити студента своїм предметом, збудити любов до мистецтва, захопити досліджувати і пізнавати далі. Відважні наукові погляди Антоневица викликали нові питання та дискусії. Не любив читати з конспекту та користуватися підручниками. Його цікавили широкі горизонти науки, де історія мистецтва посідала своє вагоме місце. Найближчі колеги професора шкодували, що не записали його лекцій та виступів, які могли б скласти окрему книгу.

Студент мав бути інтелектуально підготованим до лекцій професора, адже Антоневиц оперував багатьма мистецькими категоріями, робив екскурси в історію, матеріальну культуру, філологію, в яких добре орієнтувався, захоплювався музикою. Всеохоплююча здатність аналізувати та інтерпретувати на різних методологічних рівнях вимагала від слухача відповідних знань. Тільки той міг слухати лекції професора та зрозуміти про що там йдеться, хто був знайомий з естетикою, історією мистецтва, літератури, музики. До того ж слухач мав знати та відвідати найвідоміші європейські музеї та пам'ятники архітектури: «А хто не був в Італії принаймні раз у житті – що професор вважав за неможливе, бо хто раз там поїхав, мусів частіше повертатися – той властиво взагалі не мав що робити в Інституті історії новітнього мистецтва у проф. Антоневица. З таким йому було б важко порозумітися на будь-яку тему» [6, с. 688]. Він сам був взірцевим прикладом: ціле життя вдосконалював свої навички та вчився. «Коли понесете мене до могили, – пригадає слова професора його учень Владислав Жила, – тоді скажете: помер вічний студент» [9, с. 5].

Професор викладав щиро, з натхненням, любив безпосереднє спілкування і дискусії. Любив навчати мистецтва на наочних прикладах, тому організовував часті поїздки до європейських міст та відвідував музеї. Там він давав волю своїй творчій уяві, супроводжуючи студентів в галереях, інтерпретував сюжет картини, вказував на естетичні вартості, оповідав біографії художників. Якось у галереї в Будапешті, де мав провести лекцію, зупинився перед картиною, про яку мав оповідати, вдвляючись в неї мовчки, а потім зненацька, розводячи руки сказав: «Панство! Тут вже язык мусить замовчати! Дивіться, споглядайте, постарайтеся зрозуміти. Позаяк той архитвір сам до нас промовляє!» [6, с. 688]. Цей випадок ілюструє його поважне ставлення до європейського малярства. Якщо виїзди були неможливими, він використовував підручний матеріал. В Інституті мистецтва завдяки зв'язкам з приватними жертводавцями та залученню власних коштів зібрав велику колекцію книг, гіпсових моделей, близько 10.000 фотографій, 1.640 діапозитивів, якими послуговувалися викладачі під час навчання.

Антоневиц своєю харизматичною особистістю, вмів впливати на учнів та вів їх за собою. Відчувався східний темперамент професора, бо «надто відмінна була його духовна організація через буйне коріння предків вірменської крові» [7, с. 9]. Був ексцентричним, вразливим на красу та навмисно гіперболізував деякі речі, вважаючи це проявом відваги, у кожній

інтерпретованій думці. Його творчість часто має публіцистично-художній характер. Поведінку Антоневича порівнювали з поставою художника, який замість пензля мав влучне слово і перо. Часом він настільки переймався твором мистецтва, що в екстазі «наказував собі та іншим мовчати, заглиблюючись в німе споглядання» [9, с. 5]. В нього була надзвичайно розвинута інтуїція, завдяки якій розв'язував найскладніші мистецтвознавчі головоломки.

Основою методологічного підходу Антоневича до твору мистецтва було безпосереднє враження науковця від цього твору, а потім заглиблення у його структуру та змістовне навантаження. «Був переконаний, що дослідник перед детальним аналізом повинен цілковито опанувати досліджуваний твір так, щоб він став його духовною власністю, його пережиттям» [10, с. 4]. Для Антоневича історія мистецтва була найближча до філології, бо так само зосереджувалася на формі конкретного твору, що був «духовним» текстом з минулого, до розшифрування якого треба підходити скрупульозно, абстрагуючись від історичної залежності, але маючи за собою певний арсенал знань про відповідну епоху з літератури, філософії, музики, культури.

Твір мистецтва виражає передовсім духовний стан самого художника, який перебуває в певному середовищі. Тому Антоневич цінував вміння учнів зосереджуватися на естетичних вартостях, досліджувати іконографію, основану на текстах, в яких шукаємо літературні мотиви, що підтверджують тематичні зміни вибраного сюжету. Натомість, історичні науки застосовуються не як суха констатація фактів, а як філософський підхід, що є підґрунтям для розкриття ідеї твору. Досліджуючи твір мистецтва, Антоневич пропонує аналізувати його різними методами: «Щоб пізнати цілість будови, маємо зробити ідеальні перерізи, спочатку поздовжні, потім поперечні, врешті співставити цілу тектонічну систему, цілий комплекс склепінь і ребер, куполи і ліхтарі» [11, с. 23]. Серед таких «ідеальних перерізів», якими науковець оперує на практиці, є дослідження формальних текстів створених людською думкою, образотворчих, музичних чи інших, суспільного та культурного життя країни, зрештою політичної історії народу. Мистецтвознавчі концепції Антоневича формувалися під впливом різних напрямків німецької філологічної та філософської думки XIX ст. Зокрема це розробки пов'язані з дослідженням літературних текстів, теорії подібності історії мистецтва і філології Вільгельма Вундта, методу особистісного «співпереживання» Вільгельма Дільтея та ідеалістичної філософії романтизму. На думку Владислава Подляха, напрацювання професора будуть корисними тим, хто «майбутнє історії мистецтва вбачає не в нав'язуванні мертвих класифікаційних схем творчим явищам, а у відшукуванні їх ірраціонального змісту...» [1, с. 14].

Висновки. Підсумовуючи, треба зазначити, що праця у львівському університеті розкрила непересічний талант Яна Болоза Антоневича як мистецтвознавця. Викладацький та науковий потенціал професора важко переоцінити, адже він виховав гроно знаних дослідників, які продовжили його працю на ниві мистецтва. Антоневич заснував та очолив львівську школу польського мистецтвознавства, яка стала потужним науковим осередком між двома

світовими війнами у XX ст. Його учнями були визначні діячі польського мистецтвознавства, професори та доктори наук Владислав Подляха, Владислав Жила, Владислав Козіцький, Юзеф Пьотрковський, Богдан Трегер, Зигмунт Батовський, Мечислав Орлович та багато інших.

Жертвна відданість науковій та педагогічній діяльності, студентам та роботі, а також суспільна та виставкова діяльність виснажили його нервову систему. Така експресивна та запальна вдача не дозволяла професору довести лікування до кінця. Останній раз Антоневич виїхав на оздоровлення в Бад Ельстер у Саксонії. Мріяв поправити здоров'я, а потім відвідати Італію, маючи великі плани та незакінчені наукові розвідки. Раптова смерть зупинила його серце 29 вересня 1922 року. За ним сумували не тільки рідні та учні, а й ціле університетське середовище, яке втратило талановитого працівника, людину та педагога. «Ми любили його і шанували – скаже про свого наставника доктор Елеазар Бик, – він був прикладом завжди молодого, жвавого, життєрадісного митця-критика, митця-історика, митця-дослідника, який, полюбивши свій предмет, може любити його з ентузіазмом і альтруїстично, всією глибиною і щирістю мистецької душі» [12, с. 3]. Як ніхто інший Антоневич умів прищепити любов до історії мистецтва, згуртувати навколо себе учнів, а також запалити їх власними цікавими ідеями і спонукати йти далі, розв'язуючи найскладніші наукові проблеми. В безпосередньому живому спілкуванні професор захоплював співрозмовника темою і в творчому, майже містичному пориві відкривав незрівняний духовний світ краси. Впродовж майже тридцяти років очолював кафедру історії мистецтва в одному з найкращих університетів Галичини, виховав та залишив після себе багато учнів, які продовжили справу його життя та сформували міцний осередок мистецтвознавчої думки у Львові.

Література:

1. Podlacha W. Jan Bołoz Antoniewicz 1858-1922. – Lwów: Towarzystwo Naukowe, 1923. – 22 s.
2. Piwocki K. Lwowskie środowisko historyków sztuki // Folia Historiae Artium. – T.4. – Kraków: Polska Akademia Nauk, 1967 – s. 117-125.
3. Małkiewicz A. Z dziejów polskiej historii sztuki. Studia i szkice. – Kraków: Uniwersitas, 2005. – 262 s.
4. Bryl M. Jan Bołoz-Antoniewicz (1858-1922) // Rocznik Historii Sztuki. – 2011. – T. XXXVI. – s. 7-20.
5. Piniński L. Jan Bołoz Antoniewicz // Przegląd Współczesny. – 1922 – T. III – s. 199-208.
6. Treter M. Prof. Jan Bołoz-Antoniewicz // Tygodnik ilustrowany. – 1922. – № 43. – s. 688.
7. Batowski Z. Ś.p. Jan Bołoz Antoniewicz (13.V.1858-29. IX.1922 r.) // Kurjer Warszawski. – 1922 – № 274 – s. 9-10.
8. Kozicki W. Ś.p. Jan Bołoz Antoniewicz // Słowo polskie. – 1922. – № 224. – s. 5.
9. Żyła W. Śp. Prof. Jan Bołoz Antoniewicz. (Wspomnienie pośmiertne) // Słowo polskie. – 1922. – № 234. – s. 5.
10. Terlecki W. Jan Bołoz Antoniewicz // Kurjer Lwowski. – 1922. – № 226. – s. 4.
11. Antoniewicz J. Historia, filologia i historia sztuki. – Lwów: Towarzystwo Filologiczne, 1897. – 34 s.
12. Byk E. Pamięci prof. Antoniewicza // Wiek Nowy. – 1922. – № 6394 – s. 3-4.